

Handlingsplan för
arbete med de handikappolitiska målen
inom skolektorn
för åren 2002-2010

INLEDNING	4
Handikapp och funktionshinder	5
SKOLVERKETS HANDIKAPPUPPDRAG	5
DE HANDIKAPPOLITISKA MÅLEN ÖVERFÖRDA TILL SKOLSEKTORN.....	6
En skola för alla	7
Likvärdig utbildning.....	7
Rätten till särskilt stöd	7
Värdegrunden	8
Elever med funktionshinder	8
Full delaktighet för barn, unga och vuxna i skelsektorn.....	9
Tillgänglighet en grund för delaktighet.....	9
Delaktighet i sociala sammanhang	9
Jämlikhet i villkor för barn, unga och vuxna i skelsektorn.....	9
Läromedel och hjälpmedel	10
Betyg och bedömning ska ta hänsyn till elevs funktionsnedsättning	10
ANSVARIGA INOM SKOLSEKTORN.....	11
Skolverket	11
Det kommunala ansvaret.....	12
Svenska kommunförbundet	13
Övriga ansvariga inom sektorn	13
Specialpedagogiska institutet, SIT	13
Andra sektorsmyndigheter.....	14
SKOLVERKETS ÖVERVÄGANDEN.....	14
Komplexa faktorer och dilemman i uppdraget	14
Skolverkets ställningstaganden.....	15
EN ÅTGÄRD OCH FLERA INSATSER.....	17
Kommunerna ska bedriva kontinuerligt handikapparbete	17
Skolverket ska i kraven på kommunerna vid deras kvalitetsredovisning av skolväsendet fr.o.m. år 2004 införa att situationen för barn, unga och vuxna med funktionshinder redovisas.....	17
Skolverket ska kontinuerligt granska, följa upp och utvärdera huvudmännens arbete med de handikappolitiska målen	18
Skolverket ska granska hur rätten till skolgång efterlevs generellt med specifik redovisning för funktionshindrade.....	19
Skolverket ska granska tillgänglighet, jämlikhet i villkor och delaktighet för barn, unga och vuxna med funktionshinder i skelsektorn.	19
Skolverket ska kontinuerligt bedriva kunskapsuppbyggnad och initiera forskning om situationen för personer med funktionshinder inom skelsektorn. 19	
Skolverket ska sammanställa en kunskapsöversikt och redogöra för befintlig kunskap genom inventering av Skolverkets rapporter och projekt som berör funktionshinder, handikapp eller särskilt stöd samt andra adekvata rapporter och utredningar.	20
Skolverket ska initiera och i samverkan med övriga aktörer inom skelsektorn inventera centrala arbetsområden för arbetet med de handikappolitiska målen. ..	20

Skolverket ska identifiera sektorsövergripande frågor tillsammans med de andra sektorsmyndigheterna, t.ex. arbetsmiljöfrågor.	20
Skolverket ska identifiera framgångskriterier för ökad delaktighet och jämlikhet i villkor för personer med funktionshinder i skolektorn. Detta ska ske i samverkan med elever med funktionshinder.	20
Skolverket ska kontinuerligt arbeta med stödjande insatser	20
Skolverket ska erbjuda kommunerna stöd i arbetet med attityd och bemötandefrågor i samverkan med andra aktörer inom sektorn.....	21
Skolverket ska erbjuda kommunerna stöd i deras arbete med de handikappolitiska målen genom att ta fram ett stödmaterial och erbjuda kompetensutveckling.....	21
Sammanfattning och analys av framtida insatser 2010.....	21

Bilagor

Bilaga 1: Bakgrund och utgångspunkter för uppdraget.

Bilaga 2: Beskrivning av övriga ansvariga inom skolektorn

Bilaga 3: Sektorsmyndigheter med ansvar inom skolektorn

Inledning

Människor med funktionshinder har i ett historiskt perspektiv ofta varit diskriminerade och utestängda från stora delar av samhället. Sedan 80-talet har handikappolitiken i Sverige successivt gått från ett patient-, omvårdnads- och institutionstänkande till dagens medborgarperspektiv där mänskliga rättigheter och demokratifrågor utgör grunden.

Det internationella handikappåret 1981 antog temat ”Full delaktighet och jämlikhet” för arbetet. Under de dryga två årtionden som gått sedan handikappåret har ”full delaktighet och jämlikhet” etablerats som det övergripande målet för såväl den svenska som den internationella/globala handikappolitiken.

Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder pekar i sitt slutbetänkande, *Lindqvists nia - nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder* (SOU 1999:21), på den diskrepans som råder mellan vision och verklighet inom handikappolitiken. Utredaren konstaterar att de grundläggande handikappolitiska värderingarna inte tycks nå fram till den verklighet där beslut som rör människor med funktionshinder fattas. Enligt utredaren är skolan ett av de tydligaste exemplen på denna diskrepans mellan ideal och realiteter.

Om skolan inte uppfyller sitt uppdrag vad gäller utbildning av barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder får detta vittgående konsekvenser för deras möjligheter till arbete och därmed till en ekonomisk utveckling likvärdig den som erbjuds andra medborgare i samhället.

Skälet till att utredaren valde just skolan som exempel var att skolan intar en central roll då det gäller att nå de övergripande handikappolitiska mål som ligger i begreppen jämlikhet i levnadsvillkor och delaktighet i samhällslivet. Det handlar om möjligheter till utbildning, självständigt boende, arbete, kultur- och fritidsaktiviteter. Bemötande och tillgänglighet är vägar att nå fram till de övergripande målen. I dag startar barns kontakt med utbildningsväsendet oftast i förskolan.

I den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, *Från patient till medborgare*, regeringens proposition 1999/2000:79, menar man att trots att den miljörelativa handikappdefinitionen och rättigheter för funktionshindrade varit inskrivna i författningar sedan 1960-70-talen så har allt för lite skett i praktiken. För att de handikappolitiska målen ska nås har tre nationella mål fastslagits: en samhällsgemenskap med mångfald som grund, full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor. Följande arbetsområden ska prioriteras: handikapperspektivet ska genomsyra alla samhällssektorer, ett tillgängligare Sverige ska skapas, bemötandet ska förbättras. Arbetet ska särskilt inriktas mot att identifiera och undanröja hinder, att förebygga och bekämpa diskriminering samt att ge förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Se bilaga 1.

Handikappolitik har länge varit ett utpräglat tvärsektoriellt politikområde. I syfte att nå de handikappolitiska målen år 2010 får nu därför vissa myndigheter ansvar för att vara pådrivande i utvecklingen och att i samverkan arbeta för att förbättringar sker i samhällets alla sektorer. Det gäller de myndigheter som på central nivå verkar inom en samhällssektor. De är Arbetsmiljöverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Banverket, Boverket, Konsumentverket, Luftfartsverket, Post och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sjöfartsverket, Skolverket, Socialstyrelsen, Statens kulturråd och Vägverket. Sektorsmyndigheternas ansvar anges i respektive myndighets instruktion.

Handikapp och funktionshinder

Funktionshinder¹ och handikapp används ofta som synonyma begrepp, men handikapp handlar om mötet mellan en individs funktionsnedsättning och miljön. Den miljörelativa handikappdefinitionen ligger till grund för den svenska handikappolitiken och ansluter till Världshälsoorganisationens (WHO:s) definition av handikapp.

Enligt WHO:s definition är ett funktionshinder den begränsning eller det hinder som gör att en människa till följd av en skada inte kan utföra en aktivitet på det sätt eller inom de gränser som kan anses normalt. Funktionshinder är i sig självt inget handikapp, men kan bli det om den miljö eller den situation som den funktionshindrade befinner sig i är sådan att tillvaron försvåras. Handikapp är en beteckning för de konsekvenser som följer av ett funktionshinder. Handikapp är alltid något relativt och uppstår först i samspelet mellan en individ och den omgivande miljön. En person med funktionshinder kan alltså vara handikappad i en miljö eller i en viss situation utan att för den skull vara det i andra. (Prop. 1992/93:152, Stöd och service till vissa funktionshindrade, sid. 52f). Se vidare bilaga 1.

Skolverkets handikappuppdrag

Skolverkets regeringsuppdrag är formulerat på följande sätt enligt regleringsbrev för budgetåret 2002:

Skolverket har ett samlat ansvar, sektorsansvar för handikappfrågor med anknytning till sitt verksamhetsområde, i den mån uppgiften inte ankommer på Specialpedagogiska institutet (jmf prop.1999/2000:79). Skolverket ska redovisa mål för hur myndigheten ska uppfylla sin del av de handikappolitiska målen. Målen bör vara uppfyllda senast år 2010. Arbetet ska genomföras i samverkan med de andra sektorsmyndigheterna och med handikapporganisationerna. Handikappombudsmannen har fått i uppdrag att stödja sektorsmyndigheterna i arbetet med att ta fram mål. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 3 augusti 2002

¹ I Sverige använder vi begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning synonymt. Det beror på att medicinsk litteratur ofta använder ordet funktionsnedsättning medan andra vetenskapsområden använder funktionshinder.

(Uppdrag 1.3.2.10). Uppdragets redovisning är ändrad till den 3 september 2002.

Detta regeringsuppdrag är också formulerat i Skolverkets instruktion² där det vidare står att *Skolverket ska inom ramen för detta ansvar vara samlande, stödjande och pådrivande i förhållande till berörda parter.*

Skolverket har också i uppdrag att som ”besöksviktig myndighet” integrera handikapperspektivet i sin egen verksamhet och vara ett föredöme när det gäller att göra verksamhet, information och lokaler tillgängliga. Handikappombudsmannen stödjer myndigheterna i arbetet med att se över och förbättra tillgängligheten till de egna lokalerna och informationen samt att arbeta för att förbättra bemötandet och motverka diskriminering av funktionshindrade. Detta arbete pågår parallellt med sektorsuppdraget men redovisas inte i detta dokument.

De handikappolitiska målen överförda till skolsektorn

Skolverkets ansvar omfattar den allmänt anordnade förskoleverksamheten, skolbarnsomsorgen, det offentliga skolväsendet samt vuxenutbildningen. Med vuxenutbildning avses den offentligt anordnade kommunala vuxenutbildningen på grundläggande och gymnasial nivå och påbyggnadsutbildningar, kompletterande utbildningar för vuxna, svenska för invandrare och särskola för vuxna. I det här dokumentet kommer fortsättningsvis begreppet ”skolsektorn” att användas för alla dessa verksamheter i syfte att öka läsbarheten. I begreppet elev inbegripes såväl barn, unga som vuxna inom skolsektorn.

Den svenska utbildningspolitiken har ända sedan decennier vilat på en tydlig ambition att skapa ”en skola för alla” där varje elev har rätt till en likvärdig utbildning och från vilken så få elever som möjligt segregeras. Skolan ska arbeta så att varje elev är delaktig och har inflytande över sin skolgång. Enligt målen för skolan ska verksamheten utformas så att undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.

De handikappolitiska målen kan därför sägas redan gälla inom skolsektorn då en skola för alla omfattar även barn, unga och vuxna med funktionshinder. Rättigheterna garanteras i författningar för förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg och skola. Men det råder en diskrepans mellan ideal och realitet. Eftersom målen inte efterlevs behöver positionerna flyttas fram för funktionshindrade barn, unga och vuxna inom sektorn. I det perspektivet bör arbetet med de handikappolitiska målen ses som en möjlighet att fördjupa medvetenheten och kunskapen om rätten till likvärdig utbildning och särskilt stöd och hur denna rätt efterlevs.

² Skolverkets instruktion 3§ p.13, *SFS 1991:1121*, *SFS 1997:1217*

Om de nationella målen för handikappolitiken skulle överföras till skolsektorn kunde de formuleras enligt följande:

1. En skola för alla
2. Full delaktighet för barn, unga och vuxna i skolsektorn.
3. Jämlikhet i villkor för barn, unga och vuxna i skolsektorn.

En skola för alla

En skola för alla innebär att alla barn, unga och vuxna inom sektorn ska ha tillgång till och få en likvärdig utbildning, att varje enskild elev ska få möjlighet att utveckla sina förmågor liksom att gestalta och förankra det demokratiska samhällets värden där alla människors lika värde och förståelse mellan människor utgör grunden för sammanhållningen. I en skola för alla möts människor med olika bakgrund och erfarenheter, lär känna varandra och verkar tillsammans. För detta behövs i första hand en god lärandemiljö som väcker lust och nyfikenhet att lära. De barn, unga och vuxna som är i behov av särskilt stöd behöver bli bemötta med lyhördhet och respekt.

Likvärdig utbildning

Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform ska vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Det handlar om varje barns rätt till utbildning och att sätta varje barns bästa i främsta rummet.³

Rätten till särskilt stöd

En likvärdig utbildning förutsätter ett särskilt stöd till de elever som av olika anledningar har svårt att nå målen för utbildningen. Det gäller såväl skola som förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg. Elever i behov av särskilt stöd är ett prioriterat område i såväl skollag, läroplaner som i regeringens utvecklingsplan för skolan. Skolans organisering och utformning av stöd aktualiserar frågor om demokrati, likvärdighet och rättvisa i skolan. Detta blir särskilt tydligt i tider med knappa resurser. Hur ska fördelningen av resurser ske? Vilka elever anses berättigade till stöd? I vilka former ska detta stöd ges? En viktig princip för ”en skola för alla” är att stödet i första hand ska ges inom ramen för den klass eller grupp som eleven går i.

Rätten till stöd är ovillkorlig, vilket betyder att den inte är förenad med något krav på t.ex. diagnos. Det är den enskilde elevens förutsättningar och behov som ska ligga till grund för hur skolan arbetar. Detta ställer stora krav på skolans personal och ansvariga politiker.

³ I detta sammanhang är FN:s standardregler liksom barnkonventionen central.

Värdegrunden

Skolans grundläggande värden uttrycks både i läroplanerna och skollagen. Enligt läroplanerna ska skolan främja förståelse för andra människor och förmågan till inlevelse. Skolornas demokratiska uppdrag innebär att varje elev har rätt att utveckla demokratisk kompetens vilket innefattar förståelse för sig själv och andra, förmåga till kritiskt tänkande och förmåga att påverka de villkor under vilka man lever. Skolan ska sträva efter att varje elev utvecklar sin förmåga att göra etiska ställningstaganden och medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen.

Skollagens s.k. portalparagraf (1 kap. 2 §) slår fast att var och en som verkar i skolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde och för vår gemensamma miljö. Det innebär att skolan, förskolan och skolbarnsomsorgen ska gestalta, förmedla och förankra värden som människolivets okränkbarhet, solidaritet och arbeta för jämställdhet och jämlikhet.

Elever med funktionshinder

Redan idag finns en hel del kunskap om funktionshinder och om hur bemötande och anpassning av miljön kan minska och i bästa fall undanröja handikapp. Kunskapen behöver kontinuerligt fördjupas och systematiseras så att sådant som inte fungerar lika väl som positiva faktorer i arbetet på förskolor och skolor lyfts fram.

Ett exempel på existerande kunskap kan hämtas i Skolverkets rapporter *Tre magiska G:n – Skolans insatser för elever med funktionshinder* (2001) och *Utan fullständiga betyg – varför når inte alla elever målen?* (2001). Studierna visar på flera brister i skolor och kommuner. Dåliga relationer mellan skola och hem anges som en viktig orsak till att kunskapsmålen inte uppnås. Bristande kompetens och/eller förståelse för elever med funktionshinder och avsaknaden av individuella anpassningar anges som andra vanliga orsaker. Utvecklingssamtal och åtgärdsprogram ansågs vara vägar att förbättra elevers aktiva deltagande i planeringen av sin skoldag.

Den statliga utredningen *FUNKIS – funktionshindrade elever i skolan* (SOU 1998:66) beskriver viktiga frågor för elever med funktionshinder och ger en historik över 120 år med en differentierad skola. Huvuduppgiften för utredningen var att se över hur ansvaret och finansieringen ska fördelas mellan stat, kommun och landsting när det gäller utbildning och omvårdnad av funktionshindrade elever. Utredningens förslag innebär en renodling och ett tydliggörande av ansvaret mellan stat, kommun och landsting. Förslagen bygger på grundtanken om integrering enligt FN:s standardregler.

Full delaktighet för barn, unga och vuxna i skolektorn

Full delaktighet i skolektorn för barn, unga och vuxna med funktionshinder handlar om tillgänglighet till information, verksamhet och lokaler. Det handlar också om bemötandefrågor, kränkande behandling och diskriminering, om att ha kamrater och vara med i lek och socialt samspel.

I Barnombudsmannens årsrapport 2002⁴ framkommer att många barn med funktionshinder är utestängda från vissa lektioner som t.ex. idrott, slöjd och hemkunskap. I deras undersökning var bara 64 procent av alla barn med rörelsehinder och 74 procent av barnen med ADHD/Damp med i alla skolämnen.

Tillgänglighet en grund för delaktighet

Handikappombudsmannen har gjort undersökningar om tillgängligheten, bland annat genom en enkät till landets kommuner 1998. Enkäten visade att nästan hälften av landets grundskolor inte är tillgängliga för rörelsehindrade. Rullstolsburna elever kan inte röra sig fritt i skolan, eller ens komma in genom huvudentrén. Rörelsehindrade föräldrar kan inte delta i barnens skolaktiviteter på samma sätt som andra föräldrar. Anställda med funktionshinder kan heller inte vistas på alla områden i skolan. Handikappombudsmannen pekar i sin rapport 2000⁵ bl.a. på att det finns brister i kunskapen om barn med funktionshinder och ombudsmannen kritiserar den svaga rättsäkerhet som dessa barn har i skolan.

Delaktighet i sociala sammanhang

Barnombudsmannens årsrapport visar vidare att barn med funktionshinder uppger att de blir retade oftare än barn i jämförelsegruppen.⁶ Rapporten visar också att barn med funktionshinder har färre kamratkontakter än andra barn. Det gäller framförallt barn med flera funktionshinder, barn med rörelsehinder samt barn med synskador. Barn med funktionshinder uppger dock i studien att de trivs i skolan i större utsträckning än jämförelsegruppen och att de tycker att de har gott stöd från vuxna i skolan.

Jämlikhet i villkor för barn, unga och vuxna i skolektorn

Jämlikhet i villkor i skolektorn för barn, unga och vuxna med funktionshinder handlar framför allt om att undervisning och annan verksamhet, erforderliga läromedel, material och hjälpmedel ska anpassas till elevens behov lika väl som talträning, datorträning, läxläsning, ståträning, sjukgymnastik m.m. Det handlar också om att bli bemött med respekt för

⁴ Barnombudsmannens årsrapport 2002: *Många syns inte men finns ändå*

⁵ Handikappombudsmannens rapport 2000: *Stärk elevens rättigheter* (en jämförande studie om rätten till stöd i skolan)

⁶ 380 st barn med funktionshinder har svarat på BO's enkät. Det är barn med rörelsehinder, barn med Damp/ADHD och Aspergers syndrom, barn med hörselskador samt barn med synskador. 545 st barn från BO's kontaktklasser har svarat på enkäten. Bland dessa går det ej att utläsa hur många som har funktionshinder. Kontaktklassernas svar jämförs med de funktionshindrade barnens svar.

såväl ens svårigheter som styrkor, med krav och höga förväntningar jämsides med förståelse och stöd.

Barn med funktionshinder har ofta annat stöd från samhället som behöver samordnas med insatser i skolan eller i förskola och skolbarnsomsorg. Det kan t.ex. röra sig om att barnet får ha samma assistent i skolan som före och/eller efter skolan, om det önskas av barnet.

Ett åtgärdsprogram som fungerar enligt lagens intentioner bör vara ett verktyg för att ge föräldrar och barn inflytande över barnets skolsituation. Åtgärdsprogram har tidigare haft svårt att slå igenom i skolans praktik, men under de senaste åren har skolorna börjat använda åtgärdsprogram i större omfattning. För barn som omfattas av LSS⁷ är Socialtjänsten ålagd att upprätta en individuell plan som omfattar barnets samlade stöd från olika instanser i samhället.

Läromedel och hjälpmedel

Anpassade hjälpmedel är ofta en förutsättning för att kunna delta i skolans undervisning eller i förskolans och skolbarnsomsorgens verksamheter. Återkommande problem är väntetider för inspelning av textat material och brist på resurser för vissa hjälpmedel. En ekvation som vissa elever med funktionshinder måste få att gå ihop är att de förväntas läsa samma stoff på samma tid som andra samtidigt som de dessutom ska lära sig hantera anpassade hjälpmedel och läromedel.

Statens engagemang för framställning och anpassning av läromedel och studiematerial för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder i förskola, skola och vuxenutbildning utreds för närvarande (Dir 2001:65). Utredaren ska särskilt beakta de möjligheter som teknikutvecklingen innebär. I december 2002 ska utredaren lämna sina förslag.

En annan utredning (Dir. 2001:81) har i uppdrag att analysera vissa frågor på hjälpmedelsområdet och lämna förslag till åtgärder. Utredaren ska beakta de förändrade förutsättningarna på hjälpmedelsområdet som påverkat utvecklingen av informations- och kommunikationsteknologi och digital teknik.

Betyg och bedömning ska ta hänsyn till elevs funktionsnedsättning

När det gäller betygsättning sägs i bestämmelserna att läraren får bortse från enstaka mål eller kriterier om det finns särskilda skäl för detta. Särskilda skäl definieras som funktionshinder eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur.⁸

⁷ LSS – lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387)

⁸ Grundskoleförordningen 7 kap. 8 §

SKOLFS 2000:141, Skolverkets föreskrifter om betygsriterier för grundskolans ämnen.

SKOLFS 2000:134, Skolverkets föreskrifter om tillämpningen av betygsriterier i gymnasieskolan.

Det är läraren som sätter betyg och läraren som i samråd med andra berörda avgör om en elev har en funktionsnedsättning som gör det omöjligt för eleven att nå vissa mål. Det finns inga uttalade krav på att eleven ska ha en diagnos.

När kursplanerna utarbetades granskades målens och kriteriernas utformning särskilt med tanke på elever som har någon form av funktionshinder. Det fanns en stark ambition att undvika formuleringar som uteslöt vissa elever från möjligheterna att klara kraven. Att helt undvika detta var dock inte möjligt. Kursplanerna skulle då ha blivit alltför utslätade och intetsägande. Förmågan att t.ex. analysera bilder, tala, skriva och hantera redskap av olika slag behöver lyftas fram som värdefulla kvaliteter i kunnandet.

Ibland utformas lokala mål och kriterier som kan vara svåra att uppfylla för elever med funktionshinder. Även i sådana fall gäller emellertid att de lokala målen och kriterierna måste anpassas för den enskilde eleven utifrån de nationellt fastställda. Exempelvis är tanken bakom de nationella målen i ämnet Idrott och hälsa att de ska kunna nås även av t.ex. en rullstolsburen elev. De lokala målen och kriterierna får då inte lägga hinder i vägen för detta.

Många av de frågor kring betygssättning som Skolverket får handlar om bedömningen av elever med läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi. Läs- och skrivsvårigheter kan få följdverkningar för elevens studier i allmänhet och inte minst ligger läsning till grund för en stor del av lärandet. Mål eller kriterier som ställer krav på förmågan att läsa och skriva kan då vara exempel på sådant som läraren kan bortse från vid betygssättningen. Undantagsbestämmelserna är dock inte till för att rent allmänt göra det möjligt för läraren att bortse från mål som ska uppnås och kriterier som gäller för ett högre betyg. Det är skolans skyldighet att hitta och använda andra vägar att främja elevens lärande än genom läsning och skrivning och att utnyttja möjligheterna att använda hjälpmedel som t.ex. ordbehandlare, talsyntes, taligenkänningsprogram eller digital talbok. Dessa hjälpmedel måste också kunna användas i situationer där elevens kunskaper bedöms.

Ansvariga inom skolsektorn

Skolverket

Inom utbildningssektorn är Skolverket statlig myndighet för det offentliga skolväsendet för barn och unga och den allmänt anordnade barnomsorgen samt för den offentligt anordnade kommunala vuxenutbildningen på grundläggande och gymnasial nivå och påbyggnadsutbildningar, kompletterande utbildningar för vuxna, sfi och

särvux. I fråga om fristående skolor och annan utbildning har Skolverket uppgifter som är fastlagda i författningar eller särskilda bestämmelser.⁹

Skolverkets uppgift är att aktivt verka i riktning mot att de nationella målen för barnomsorgen och skolan uppnås. För att få kunskap om verksamheterna och bidra till utveckling arbetar Skolverket med uppföljning, utvärdering, kvalitetsgranskning, tillsyn, utveckling, kunskapsupbyggnad samt service och information.

Skolverket arbetar vidare med styrmedel som kursplaner, betygskriterier samt allmänna råd och tillståndsgivning för fristående anordnare. I arbetet med att ge stöd till utveckling arbetar verket med information, kunskapsupbyggnad och kunskapsspridning, kompetensutveckling, referensmaterial, utvecklingsdialoger, uppbyggnad av nätverk, riktat och generellt ekonomiskt stöd etc.

Regeringen har nyligen beslutat att skapa en särskild skolutvecklingsmyndighet vid sidan om Skolverket. Skolverket ska utöva tillsyn, följa upp, utvärdera och kvalitetsgranska verksamheterna och den nya skolutvecklingsmyndigheten ska initiera viss forskning, sprida kunskap och ge stöd till utveckling.

Det kommunala ansvaret

Huvudmän för barnomsorg, skola och vuxenutbildning är kommuner och fristående anordnare. Landstingen driver verksamhet inom gymnasieskolan (naturbruksprogrammet) och folkhögskolan.

Kommunerna ska svara för att förskoleverksamhet, skola och skolbarnsomsorg får de resurser och de förutsättningar i övrigt som behövs. Detta är det politiska ansvaret på kommunnivå. De professionella ska tillsammans med barnen och eleverna genomföra verksamheten i enlighet med de nationella målen.

Med rådande ansvarsfördelning mellan stat och kommun, har således kommunen ansvar för förskolornas och skolornas lokaler och handikappanpassning, tilldelning av resurser till hjälpmedel och särskilt stöd i övrigt. De ansvarar för att verksamheten bedrivs så att den är tillgänglig och att barn och elever med funktionshinder blir väl bemötta.

⁹ Skolverkets instruktion (SFS1991:1121) i 1§ *Statens skolverk är central förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet och för den allmänna anordnade förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen (barnomsorgen) i den utsträckning något annat inte är föreskrivet. I fråga om annan utbildning har Skolverket uppgifter som följer av författningar eller särskilda bestämmelser.* Förordning (1997:1217).

Förskoleklassen, grundskolan, gymnasieskolan särskolan, specialskolan och sameskolan bildar det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. 1 § Skollagen 1985:1100.

För vuxna handlar det om kommunal vuxenutbildning på grundläggande och gymnasial nivå och påbyggnadsutbildningar, kompletterande utbildningar för vuxna, sfi och särvux.

Landstingen ansvarar för personliga hjälpmedel till personer med funktionshinder.¹⁰

Svenska kommunförbundet

Svenska kommunförbundet bevakar och driver kommunernas intresse i lagstiftningsfrågor, utredningar och kommittéer, erbjuder kompetensutveckling och utbildning. Uppdragsgivare för Svenska kommunförbundet är Sveriges 289 kommuner. Förbundet är därmed en viktig part i arbetet med att förverkliga de handikappolitiska målen inom skolektorn.

Övriga ansvariga inom sektorn

Det finns ett flertal andra myndigheter och institut som arbetar inom skolektorn med inriktning mot förskola, skola, skolbarnsomsorg och vuxenutbildning (för kortfattad beskrivning av dessa se bilaga 2).

Myndigheter samlade under utbildningsdepartementet:

- Specialpedagogiska institutet, SIT
- Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning, KY
- Nationellt centrum för flexibelt lärande
- Nämnden för Rh-anpassad utbildning
- Sameskolan
- Skolväsendets överklagandenämnd
- Specialskolemyndigheten, SPM
- Svenska barnboksinstitutet

Andra myndigheter och institut:

- Folkbildningsrådet
- Hjälpmedelsinstitutet
- Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Sisus
- Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB

Specialpedagogiska institutet, SIT

Institutet bildades 2001 och har som myndighet ansvar för statens samlade stöd i specialpedagogiska frågor för barn, ungdomar och vuxna med vissa funktionshinder. Elevens och huvudmännens behov av stöd och rådgivning är i fokus för deras arbete.

Institutet har särskilt ansvar för stöd och kunskapsutveckling inom specifika funktionshinderområden. Det utvecklar, producerar och säljer också specialpedagogiska läromedel. Verksamheten bedrivs främst utifrån fem regioner vilka svarar för rådgivning och stöd, främst till personal inom förskola och skola samt beslutsfattare. De arrangerar och medverkar i kompetensutveckling, driver utvecklingsverksamhet,

¹⁰ Se Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), 3b§ om ansvar för habilitering/rehabilitering, hjälpmedel och tolktjänst.

informerar, samverkar med kommuner, specialskolor, landsting, lärarutbildningar och intresseorganisationer.

Specialpedagogiska institutet har resurscenter för barn och ungdomar med synskada, dövhet/hörselskada i samband med utvecklingsstörning, dövblindhet och tal- och språkstörning, vilka erbjuder utredning och träning av enskilda barn och ungdomar. Dessa resurscentra ger information och utbildning till föräldrar, lärare eller annan personal. För de elever som behöver finns dessutom möjlighet till visstidsplacering.

Andra sektorsmyndigheter

Skolverket är ålagd att utveckla ett tvärsektoriellt samarbete med andra sektorsmyndigheter vilka inom sina respektive sektorer arbetar med frågor som innefattar delar av skolväsendet. Dessa är Arbetsmiljöverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Boverket, Socialstyrelsen och Vägverket. Se bilaga 3.

Skolverkets överväganden

Skolförfattningarna föreskriver att **alla** elever har rätt till en likvärdig skola, till inflytande och delaktighet samt till särskilt stöd när behov av det finns. Målen för skolan omfattar således redan de handikappolitiska målen och Skolverket arbetar med att följa upp och granska hur förskolor och skolor efterlever dessa mål liksom med att ge stöd till utvecklingsarbete för förbättrad måluppfyllelse. Det handikappuppdrag som Skolverket nu fått sektorsansvar för handlar om hur en skola för alla ska förverkligas och hur den efterlevs i praktiken med fokus på barn, unga och vuxna med funktionshinder.

Även om det finns flera kunskapsluckor om situationen för barn, unga och vuxna med funktionshinder i skelsektorn så finns tillräckligt med fakta som visar att deras rättigheter ej efterlevs och Skolverket anser att det är angeläget att göra särskilda insatser.

Det finns flera faktorer som gör detta uppdrag komplicerat och där Skolverket gjort överväganden och vissa frågor där Skolverket varit tvungen att ta ställning för att få en strategi för arbetet.

Komplexa faktorer och dilemman i uppdraget

Förväntningar finns att Skolverket ska sätta konkreta etappmål, i kvantitativa termer gällande åtgärdande av handikappande hinder (ex. att alla skolor ska vara tillgängliga för personer med funktionshinder) eller i form av rättigheter för personer med funktionshinder (ex. särskilt stöd ska ges till barn, unga och vuxna med funktionshinder) för skelsektorn. Det finns flera svårigheter med detta.

För det första att styrsystemet innebär att kommunerna har ansvar för att självständigt arbeta med, och i praktiken konkretisera, de statligt fastställda målen. Styrsystemet utgår från att förbättringsarbete sker när

de verksamma själva tar ansvar för att tolka målen, förankra dem och utforma verksamheterna utifrån uppdraget.

För det andra att tanken att uppfylla de handikappolitiska målen etappvis inte stämmer med hur utvecklingen i praktiken går till. Dessa mål är att jämföra med strävansmål som skolektorn kontinuerligt måste arbeta med. Förbättringsarbete behövs och positionerna ska flyttas fram men arbete för att nå skolans liksom de handikappolitiska målen kan bara ske genom ett kontinuerligt, ständigt pågående arbete där inventeringar av behov utgör grunden för insatser och åtgärder. Nya barn, unga och vuxna kommer ständigt in i skolektorn och det aktualiserar nya behov och ett ständigt arbete för att nå målen för de som finns inom skolektorn.

För det tredje har Skolverket inte hittills formulerat särskilda mål avseende de generella målen i skolan för vissa grupper. Själva grunden för den svenska skolan är att målen gäller alla. Att precisera mål inom målen för särskilda grupper innebär att författningar som gäller alla slutar vara styrande. Ett annat exempel på det problemet skulle kunna vara att sätta särskilda etappmål för att barn, unga och vuxna från arbetarklassen ska ha jämlikhet i villkor i skolan.

För att de handikappolitiska målen ska realiseras behövs dock konkreta beskrivningar av mål, insatser och åtgärder som går att följa upp så att effekter kan beskrivas. Dessa mål bör sättas av huvudmännen för deras eget arbete inom kommunen och för Skolverket i det egna arbetet med årlig verksamhetsplanering.

Även om det finns en hel del kunskap om situationen, om problem och behov för barn, unga och vuxna med funktionshinder inom skolektorn så saknas sammanställningar och överblick. Analyser av vilka faktorer som är handikappande, vilka hinder för tillgänglighet som finns för olika människor med funktionshinder liksom analyser av vari hindren består för huvudmännens del i att genomföra insatser och åtgärder behöver kontinuerligt tas fram. Det kan handla om ekonomiska orsaker liksom andra faktorer exempelvis att skilda behov av tillgänglighetsanpassningar är svåra att lösa (mattor i klassrum eller förskolor för personer med funktionsnedsättningar i hörsel kan innebära belastning för personer med astma- och allergi). För att kunna göra sådana analyser behövs kunskap om realiteten (situationen lokalt) och identifiering av hinder på olika nivåer.

Skolverkets ställningstaganden

Skolverkets handlingsplan för hur de handikappolitiska målen ska nås inom skolektorn utgår från följande utgångspunkter;

- respekt för rådande styrsystem och det kommunala självstyret,
- styrande åtgärd behövs för att säkerställa kontinuerligt handikapparbete i kommunerna,

- huvudmännen ansvarar för att förverkliga de handikappolitiska målen,
- konkret förbättringsarbete befrämjas av kunskap om situationen i den egna kommunen och insikt i funktionshindrades behov och problem liksom i vad det kommunala ansvaret i dessa frågor innebär,
- Skolverket ska ge stöd, vara samlande och pådrivande utifrån sitt myndighetsansvar och uppdrag.

En åtgärd och flera insatser

Skolverket vill med sina förslag till åtgärd och insatser säkerställa att ett kontinuerligt handikapparbete pågår inom skolsektorn. Arbete med att inventera behov och identifiera hinder, sätta mål, planera och genomföra insatser, följa upp och utvärdera dessa är en process där Skolverket ska vara pådrivande, samlande och stödjande.

Skolverket ger i handlingsplanen förslag på en åtgärd och ett antal insatser inom fyra ansvarsområden för att ett kontinuerligt förbättringsarbete 2002-2010 ska ske. Åtgärden innebär att Skolverket använder sig av den styrning av kommunernas arbete som allmänna råd innebär genom att där ställa krav på kommunerna om vad som ska ingå i deras kvalitetsredovisningar. Insatserna ska vara genomförda senast vid utgången av det år som anges.

Skolverket anges i planen som ansvarig myndighet för tre ansvarsområden och insatser inom dessa. Enligt regeringsbeslut ska en ny skolutvecklingsmyndighet inrättas med ansvar för kunskapsuppbyggnad, initiering av forskning, kunskapspridning och utvecklingsinsatser. Detta kan påverka ansvarsfördelningen av föreslagna områden och insatser.¹¹

De fyra ansvarsområdena är:

- Kommunerna ska bedriva kontinuerligt handikapparbete.
- Skolverket ska kontinuerligt granska, följa upp och utvärdera kommunernas arbete med de handikappolitiska målen.
- Skolverket ska kontinuerligt bedriva kunskapsuppbyggnad och initiera forskning om situationen för personer med funktionshinder inom skolsektorn.
- Skolverket ska kontinuerligt arbeta med stödinsatser till kommunerna i deras arbete med de handikappolitiska målen.

Kommunerna ska bedriva kontinuerligt handikapparbete

Åtgärd

Skolverket ska i kraven på kommunerna vid deras kvalitetsredovisning av skolväsendet fr.o.m. år 2004 införa att situationen för barn, unga och vuxna med funktionshinder redovisas.

Genom att i allmänna råden för kvalitetsredovisning införa redovisningskrav på kommunens arbete med de handikappolitiska målen inom skol-

¹¹ Utredning enligt direktiv 2002:76.

sektorn införs ett instrument för kontinuerligt handikapparbete i kommunerna.

De kvalitetsredovisningar som kommuner och förskolor och skolor ska upprätta enligt förordning (1997:702) syftar såväl till att ge en bild av kvaliteten i utbildningsväsendet som att fungera som verktyg för utveckling genom att redovisningen utgör underlag för utvecklingsinsatser och åtgärder. Huvudmän, förskolor och skolor ska själva genom kvalitetsredovisningarna öka sin kunskap om kvaliteten i de egna verksamheterna för att utifrån egna bedömningar kunna vidta utvecklingsinsatser. I allmänna råd föreskriver Skolverket krav på vad som ska ingå i kvalitetsredovisningen.

Införandet av förtydligade redovisningskrav kring handikapparbetet förutsätter att kommunen arbetar med inventering och kartläggning av situationen för personer med funktionshinder inom skolektorn och att de genom fungerande system för tillsyn, uppföljning och utvärdering tar fram empiriska underlag. Då kvalitetsredovisningarna också ska innehålla en värdering av måluppfyllelsen kommer skolans och förskoleverksamhetens måluppfyllelse för funktionshindrade barn, unga och vuxna inom sektorn att kunna följas. Redovisningarna ska ligga till grund för kommunens insatser i det fortsatta förbättringsarbetet.

Statens skolverk får genom kvalitetsredovisningarna kontinuerligt en redovisning av kommunernas handikapparbete. Det gör det möjligt att följa arbetet, analysera områden och frågor där det finns behov av granskning, uppföljning, utvärdering liksom att identifiera områden där det finns behov av kunskapsuppbyggnad, forskning och utvecklingsinsatser. Kvalitetsredovisningarna utgör underlag för samtal om kvalitet och kvalitetsutveckling i de lokala organisationerna mellan huvudmän och Skolverket.

Denna åtgärd innebär att kommunerna fr.o.m. 2004 ansvarar för att redovisa situationen inom skolektorn för barn, unga och vuxna med funktionshinder och sitt handikapparbete utifrån förordningen om kvalitetsredovisning i skolväsendet.

Skolverket ska kontinuerligt granska, följa upp och utvärdera huvudmännens arbete med de handikappolitiska målen

Skolverket kommer liksom hittills att arbeta med att granska, följa upp och utvärdera huvudmännens arbete med förskoleverksamhetens, skolans och skolbarnomsorgens måluppfyllelse också med fokus på situationen för funktionshindrade barn, unga och vuxna. Från och med år 2005 kommer kommunernas kvalitetsredovisningar innehålla redovisningar av situationen för personer med funktionshinder. Dessa kommer att ligga till

grund för analys av områden där behov av kontroll och fördjupade studier föreligger.

Utifrån befintlig kunskap har följande insatser planerats för år 2004:

Insats 1 år 2004

Skolverket ska granska hur rätten till skolgång efterlevs generellt med specifik redovisning för funktionshindrade.

Insats 2 2004

Skolverket ska granska tillgänglighet, jämlikhet i villkor och delaktighet för barn, unga och vuxna med funktionshinder i skolsektorn.

Skolverket ska kontinuerligt bedriva kunskapsuppbyggnad och initiera forskning om situationen för personer med funktionshinder inom skolsektorn

Kunskapsuppbyggnad och forskning behöver ständigt bedrivas. Skolverket har sedan starten tagit fram kunskap kring situationen för barn, unga och vuxna med funktionshinder genom uppföljning, utvärdering och tillsyn. Socialstyrelsen har redogjort för situationen för barn som behöver särskilt stöd i barnomsorgen.¹² Sammanställningar av kunskapsläget inom forskningen har gjorts (Stangvik 1994, Emanuelsson m.fl. 2001¹³).

Inför ett intensifierat gransknings- och utvecklingsarbete utifrån de handikappolitiska målen under åren 2004-2010 är det angeläget att göra en sammanställning av befintlig kunskap på nationell nivå liksom att identifiera kunskapsluckor.

Arbete med att identifiera hinder och framgångskriterier avseende likvärdighet och jämlikhet i villkor inom skolsektorn för barn, unga och vuxna med funktionshinder ska ske. Där ska olika aspekter och perspektiv ur individ-, grupp- och samhällsnivå belysas.

Från och med år 2005 kommer kommunernas kvalitetsredovisningar utgöra underlag tillsammans med resultat från granskning, uppföljning och utvärdering m.m. för fortsatt kunskapsuppbyggnad och forskning inom Statens skolverk.

Utifrån befintlig kunskap har följande insatser planerats för år 2004-2005. När det gäller inventering av befintlig kunskap föreslås ett uppdrag

¹² Socialstyrelsen 1997:7 *Barn som behöver särskilt stöd i barnomsorgen.*

¹³ Stangvik, G. *Spesialpedagogikk. Begrepsgrunnlag og utviklingslinjer.* Universitetet I Trondheim 1994. Emanuelsson, I, Persson, B, Rosenvist J. *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt.* Skolverkets monografiserie 2001.

till Specialpedagogiska institutet. Skolverket ska initiera och verka för samarbete med övriga aktörer inom skolsektorn.

Insats 3 2004

Skolverket ska sammanställa en kunskapsöversikt och redogöra för befintlig kunskap genom inventering av Skolverkets rapporter och projekt som berör funktionshinder, handikapp eller särskilt stöd samt andra adekvata rapporter och utredningar.

Insats 4 2004

Specialpedagogiska institutet ska redogöra för vilka kunskaper som finns inom institutet genom en intern inventering av befintlig kunskap om barn, unga och vuxna med funktionshinder inom skolsektorn.

Insats 5 2005

Skolverket ska initiera och i samverkan med övriga aktörer inom skolsektorn inventera centrala arbetsområden för arbetet med de handikapppolitiska målen.

Insats 6 2005

Skolverket ska identifiera sektorsövergripande frågor tillsammans med de andra sektorsmyndigheterna, t.ex. arbetsmiljöfrågor.

Insats 7 2005

Skolverket ska identifiera framgångskriterier för ökad delaktighet och jämlikhet i villkor för personer med funktionshinder i skolsektorn. Detta ska ske i samverkan med elever med funktionshinder.

Skolverket ska kontinuerligt arbeta med stödjande insatser

Skolverket ska svara för att kommunerna får ett kontinuerligt stöd i sitt handikapparbete. Stöd erbjuds genom referensmaterial, kompetensutvecklingsinsatser, utvecklingsdialoger, information och service etc.

Identifiering av områden där behov av utvecklingsinsatser föreligger samt inriktning på stödinsatserna kommer att ske utifrån analyser av bland annat Skolverkets granskningar, forskning och från och med år 2005 kommunernas kvalitetsredovisningar.

Skolverket ska initiera och fördjupa existerande samverkan med andra aktörer inom skolsektorn. Viktiga samarbetspartners är Specialpedagogiska institutet och Sibus. Samverkan ska ske såväl på övergripande nivå som i genomförande av konkreta stödinsatser ska ske exempelvis genom

användning och spridning av egna och andras stödmaterial, referensmaterial och vid genomförande av konferenser.

Utifrån befintlig kunskap har följande insatser planerats för år 2004 och 2005.

Insats 8 2004

Skolverket ska erbjuda kommunerna stöd i arbetet med attityd och bemötandefrågor i samverkan med andra aktörer inom sektorn.

Insats 9 2004

Skolverket ska erbjuda kommunerna stöd i deras arbete med de handikappolitiska målen genom att ta fram ett stödmaterial och erbjuda kompetensutveckling.

Sammanfattning och analys av framtida insatser 2010

Skolverket ska kontinuerligt följa upp och utvärdera arbete inom sektorn under arbetets gång fram till år 2009. En större summering och utvärdering av egna och kommunala insatser ska göras 2010. Identifiering av kunskapsluckor och behov av framtida insatser ska ingå. Detta ska ske i samverkan med andra aktörer inom sektorn.

Bilaga 1

Bakgrund och utgångspunkter för uppdraget

Innehållsförteckning

Utgångspunkter för den nationella handikappolitiken.....	2
FN:s standardregler	2
Handikapperspektiv – vad innebär det?.....	3
Tillgängligheten är en grundförutsättning	4
... liksom bemötandet.....	4
Definition av funktionshinder och handikapp	5
WHO:s arbete	6
Vad är funktionshinder?	7

Utgångspunkter för den nationella handikappolitiken

FN:s standardregler

År 1993 antog FN:s generalförsamling enhälligt standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättningar delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor. För närvarande pågår ett revideringsarbete.

De 22 standardreglerna är indelade i tre delar: förutsättningar, huvudområden och genomförande. Under varje regel finns ett antal punkter som är styrande för medlemsstaterna. I Sverige har Handikappombudsmannen till uppgift att utvärdera de åtgärder som vidtas för att förverkliga standardreglerna i vårt land.

De regler som behandlar förutsättningar lyfter fram behovet av en ökad medvetenhet om funktionshindrades behov över huvud taget. I skolan skall funktionshindrade erbjudas det stöd och service de har rätt till, exempelvis hjälpmedel och assistans som bidrar till oberoende i det dagliga livet.

Ett av huvudområdena handlar om tillgänglighet. Staterna ska införa handlingsprogram som gör den fysiska miljön tillgänglig oavsett vilka eller hur stora funktionsnedsättningar människor har. Staterna ska också se över tillgång till information och möjlighet till kommunikation. Ett

annat huvudområde handlar om lika möjligheter till utbildning på grundskole-, gymnasie- och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder. Myndigheterna inom utbildningssektorn har ansvar för att utbildningen äger rum i en integrerad miljö. Det ska finnas lämpligt stöd, som assistenter och teckenspråkstolkar, adekvata hjälpmedel och undervisningsmaterial av god kvalitet.

Den del som behandlar genomförandet tar fram behovet av kunskap och forskning, att handikapperspektivet beaktas i policysammanhang och planeringar, att det skapas en rättslig grund i lagstiftningen. En av reglerna behandlar handikapporganisationernas rätt att representera människor med funktionshinder och den rådgivande roll de bör ha i olika offentliga sammanhang.

De offentliga åtgärderna måste vara inriktade på att människor med funktionshinder, såväl barn som vuxna, eller familjer med ett funktionshindrat barn skall kunna leva ett så normalt liv som möjligt. Strävan skall vara att människor med funktionshinder - precis som andra medborgare - skall ges möjligheter att få en god utbildning, ha ett förvärvsarbete, ha en trygg och värdig bostad, kunna delta i olika kultur- och fritidsaktiviteter.¹

Handikapperspektiv – vad innebär det?

Att tänka i ett handikapperspektiv är att utgå ifrån principen om alla människors lika värde och lika rätt, att människor har olika förutsättningar och att planera utifrån detta faktum. Målet är att samhället värderar och tar tillvara människors olikheter. Handikapparbetet ska syfta till jämlikhet i levnadsvillkor, full delaktighet och ökat självbestämmande för personer med funktionshinder, vilket innefattar att identifiera och riva de hinder som finns och att bekämpa diskriminering.

Alla människors rätt till jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet innebär att en person med funktionshinder inte skall betraktas som ”föremål för särskilda åtgärder” utan skall ses som en medborgare med samma rättigheter och skyldigheter som andra.

För att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor förutsätts att barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder får möjligheter till levnadsvillkor motsvarande dem som erbjuds andra barn, ungdomar och vuxna i samhället. I skolan innebär det tillgänglighet till lokaler, läromedel och undervisning liksom delaktighet i undervisningen och i sociala sammanhang. Det innebär också att funktionshindrade föräldrar ska ha möjlighet att delta på föräldramöten eller i annan skolverksamhet.

¹ Prop. 1992/93:159 - Stöd och service till vissa funktionshindrade - sid. 43f.

Tillgängligheten är en grundförutsättning

Tillgänglighet till samhället och den omgivande miljön är en förutsättning för att funktionshindrade ska bli delaktiga i samhället och ha jämlikhet i villkor med andra. Det gäller såväl den fysiska tillgängligheten som tillgängligheten till information och service, vård och stöd, utbildning, kultur, fritidsaktiviteter etc.²

Bristande tillgänglighet leder dels till att människor med funktionshinder inte kan delta i olika sammanhang tillsammans med andra, dels till att samhället inte öppnar sig för alla människors erfarenheter och kunskaper. Därmed går viktiga bidrag till samhället förlorade samtidigt som det ökar risken att fördomar och negativa attityder växer, vilket i sin tur kan leda till diskriminering.

För att förverkliga lika möjligheter för alla måste tillgängligheten vara integrerad och utformad så att den funktionshindrade så långt som möjligt blir oberoende av andra. Lika möjligheter innebär att få tillträde på lika villkor som andra.

Flera utredningar har pekat på utbildningens strategiska roll för de handikappolitiska målen. Utbildningen är en nyckeltillgänglighet och förutsättning för att nå målet full delaktighet och jämlikhet i levnadsvillkor för funktionshindrade. Om inte skolsystemet lägger en likvärdig grund för alla så uppstår tillgänglighetsproblem på en rad andra områden, såsom tillgång till arbetsmarknaden, till information, till språk, till tekniken etc.

... liksom bemötandet

Diskriminering av funktionshindrade innebär att någon missgynnas pga. sitt funktionshinder. Orsakerna kan vara fördomar, okunskap och omedvetenhet men även likgiltighet, ovilja och avståndstagande. Samhällets normer och värderingar måste bli tydliga. Mer information och ökade kunskaper är en nödvändig väg.

Hur människor med funktionshinder blir bemötta exempelvis av de organ i samhället som har till uppgift att ge stöd och service är en viktig fråga. Många vittnar om att nedskärningarna under 90-talet inneburit såväl att de inte får det stöd de har rätt till som att de inte blir bemötta med respekt.

I betänkandet *Lindqvists nia – nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder* (SOU 1999:21) konstaterar utredaren att det finns stora brister i bemötandet av personer med funktionshinder.

² Handikappombudsmannen skriver i sin årliga rapport till regeringen 1997, att två tredjedelar av de statliga myndigheterna 1995 angav att de inte hade någon information som var tillgänglig vare sig på punktskrift, kassett, diskett eller som lättläst.

Under 1990-talet har tre andra statliga utredningar³ givit en relativt mörk bild av hur människor blir bemötta i sina kontakter med myndigheter och andra offentliga organ. De förslag som ges i Lindqvists utredning syftar till att tydliggöra lagstiftningen på vissa områden, stärka den enskildes ställning i samhällslivet och höja kompetensen i frågor som rör bl.a. bemötandets etik.

Utredaren pekar på att skolan har ett stort ansvar för att förmedla förhållningssätt och attityder och att det som händer i skolan kan få avgörande betydelse för vilken bild av andra man får och för vilken självbild man tar med sig ut i livet.

Många barn och ungdomar med funktionsnedsättningar har haft sitt funktionshinder från födseln. När de börjar skolan har de redan grundlagt en syn på sig själva, sitt funktionshinder och på sina möjligheter. Barnens föräldrar och övriga personer i närsamhället har också föreställningar om vad personer med funktionshinder klarar av och vilka förutsättningar de har i olika hänseenden. Olika forskare har visat att omgivningens attityder många gånger tidigt ger en känsla hos barn med funktionshinder av att inte kunna klara av saker, att vara utanför, att inte ingå i gemenskapen.

Samma mönster går igen under skoltiden. Bemötandet, förståelsen och attityderna hos lärare, personal och andra elever har betydelse för möjligheterna att lyckas i skolan och längre fram i livet. Skolan påverkas precis som andra organisationer av de normer, förväntningar, attityder och värderingar som finns i och utanför skolans organisation - värderingar och attityder som ofta avviker från målen på skolans område, med de ideal och intentioner som uttrycks i läroplaner.

Definition av funktionshinder och handikapp

Funktionshinder⁴ och handikapp används ofta som synonyma begrepp, men handikapp handlar om mötet mellan en individs funktionsnedsättning och miljön. Handikapp är, som tidigare beskrivits, en beteckning för de konsekvenser som följer av ett funktionshinder. Handikapp är alltid något relativt och uppstår först i samspelet mellan en individ och den omgivande miljön. Den här miljörelativa handikappdefinitionen ligger till grund för den svenska handikappolitiken och ansluter till WHO:s definition av handikapp.

Ett funktionshinder definieras ofta som en begränsning av en individs fysiska eller psykiska funktionsförmåga. I FN:s standardregler definieras skada, funktionshinder och handikapp på följande sätt: Ett funktionshinder kan bero på fysiska eller intellektuella skador eller

³ Utredningen om bemötande av kvinnor och män inom hälso- och sjukvården (SOU 1996:133), utredningen om bemötande av äldre (SOU 1997:170) och utredningen om bemötande av funktionshindrade (SOU 1999:21).

⁴ I Sverige använder vi begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning synonymt. Det beror på att medicinsk litteratur ofta använder ordet funktionsnedsättning medan andra vetenskapsområden använder funktionshinder.

sjukdomar, syn- eller hörselskador eller -sjukdomar, medicinska tillstånd eller mentalsjukdomar. Sådana skador, tillstånd eller sjukdomar kan vara av bestående eller övergående natur.

Det råder inte någon enighet om vad som är ett funktionshinder. I politiska dokument görs inga definitioner och inom forskningen görs olika indelningar. Traditionellt indelas funktionshinder i medicinska skador, syn- och hörselskador, rörelsehinder och utvecklingsstörning. I dessa indelningar faller dock flera grupper av funktionshindrade bort exempelvis de med läs- och skrivsvårigheter, psykiska funktionshinder och neuro-psykiatriska diagnoser.

Specialpedagogiska institutet har ansvar för statens samlade stöd i specialpedagogiska frågor för barn, unga och vuxna med funktionshinder. I deras instruktion anges att med funktionshinder avses medicinska, psykiska, neurologiskt betingade funktionsnedsättningar, svåra läs- och skrivsvårigheter (dyslexi) samt utvecklingsstörning och andra funktionshinder. (§1)

Det pågår en diskussion inom politiken, handikapprörelsen och forskningen om värdet av att definiera vad som är att betrakta som ett funktionshinder. Många menar att det inte är intressant då man lätt hamnar i kategoriseringar som utesluter vissa funktionshindrade men framförallt att man sätter fokus på funktionshindret och inte individen och dess rättigheter. Man anser att utgångspunkten ska vara medborgarperspektivet och allas rätt till delaktighet och lika villkor vilket förutsätter tillgänglighet och ett gott bemötande.

WHO:s arbete

Inom WHO har det länge pågått ett omfattande arbete kring klassificeringar. År 1980 utgav de på försök det internationella klassifikationssystemet ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps). Världshälsoförsamlingen godkände i maj 2001 den slutliga reviderade versionen. Där har ett nytt tankesätt introducerats – man utgår från vilka hinder vissa personer behöver forcera för att nå full delaktighet, istället för att klassificera vilka grupper som är funktionshindrade. Därmed har den nya klassifikationen bytt namn till International Classification of Functioning, Disability and Health, med förkortningen ICF⁵. Ansvar för översättningen i Sverige ligger på Socialstyrelsen. Titeln är *Klassifikation av funktionstillstånd och funktionshinder 2002*.⁶

⁵ WHO påpekar att det råder en bred missuppfattning om att ICF bara gäller personer med funktionshinder. Den gäller alla människor och har en allmängiltig karaktär. Hälsa och hälsorelaterade tillstånd som sammanhänger med alla hälsoförhållanden kan beskrivas genom användning av ICF.

⁶ Här organiseras informationen i två delar: 1) funktionstillstånd och funktionshinder 2) kontextuella faktorer.⁶ En persons funktionstillstånd och funktionshinder bör ses som en dynamisk interaktion mellan hälsoförhållanden (sjukdomar, störningar, skador, trauma etc.) och kontextuella faktorer. Det är viktigt att notera att personer inte är

ICF bygger på en kombination av två motstridiga modeller, den medicinska och den sociala. För att fånga kombinationen av de olika perspektiven på hur människan fungerar har en ”biopsykosocial” inriktning använts. Sålunda försöker ICF att därigenom uppnå en syntes för att kunna tillhandahålla en sammanhållen syn på olika perspektiv på hälsa utifrån ett biologiskt, ett personligt och ett socialt perspektiv.

Funktionshinder i skolan

ICF:s klassifikationssystem kommer troligen att påverka Skolverkets utvecklingsarbete med de handikappolitiska målen fram till 2010. Systemet är avsett att användas inom en rad områden, framför allt internationell forskning och statistikinsamling.

För att fullfölja det uppdrag Skolverket fått kan det innebära vissa svårigheter om funktionshinder inte alls skall definieras. Hur ska man kunna inventera situationen för funktionshindrade barn och elever, hur ska man definiera konkreta och uppföljningsbara mål för förbättrad tillgänglighet och inte minst hur ska man utveckla bättre uppföljnings- och utvärderingsinstrument (statistik, tillsyn etc.) då någon form av kategoriseringar eller klassificeringar behövs? Med tanke på Skolverkets arbete med att stödja kommunerna i deras arbete så kan det också vara nödvändigt att göra vissa definitioner.

klassifikationsenheter i ICF, dvs. att ICF inte klassificerar personer utan beskriver varje persons situation med en samling av hälso- eller hälsorelaterade domäner.

Omgivningsfaktorer är i klassifikationen ordnade för att fokusera på två olika nivåer.

Individnivå - personens omedelbara omgivning, som innefattar omgivningarna såsom hem, arbetsplats och skola. *Service, tjänster och system* – formella och informella sociala strukturer, tjänster och övergripande strategier eller system i samhället eller i en kultur, som påverkar personer.

Bilaga 2

Beskrivning av övriga ansvariga inom sektorn som Skolverket verkar inom

Det finns ett flertal andra myndigheter och institut som arbetar inom skolsektorn med inriktning mot förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning. Beskrivningen av Specialpedagogiska institutets verksamhet finns beskriven i huvuddokumentet.

Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning, KY

Den 1 oktober 2001 inledde den nya Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning sin verksamhet och tog därmed över det statliga tillsynsansvaret och administrationen från Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning.

Nationellt centrum för flexibelt lärande

Nationellt centrum för flexibelt lärande har till uppgift att främja livslångt lärande för alla, genom att stärka och stimulera utvecklingen av flexibelt lärande inom vuxenutbildning, folkbildning och arbetsliv.

Nämnden för Rh-anpassad utbildning

Myndigheten har till uppgift att pröva frågor om intagning till Rh-anpassad utbildning vid vissa gymnasieskolor och andra frågor om rätt till sådan utbildning.

Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen är en förvaltningsmyndighet för de statliga sameskolorna och därtill hörande verksamhet vilka regleras i sameskolförordningen.

Skolväsendets överklagandenämnd

Den här myndigheten har till uppgift att pröva vissa överklagade beslut enligt skollagen och grundskoleförordningen. Beslut som i huvudsak berör elever (barn, ungdomar och vuxna) inom det offentliga skolväsendet.

Specialskolmyndigheten, SPM

Specialskolmyndighetens uppdrag är att erbjuda döva och hörselskadade elever en utbildning som så långt det är möjligt motsvarar den som ges grundskolan/grundsärskolan. SPM består av sex skolenheter och ett centralt kansli. Inom dess verksamhet finns utbildning, elevboende och viss fritidsverksamhet.

Svenska barnboksinstitutet

Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet är ett offentligt specialbibliotek och informationscentrum för barn- och ungdomslitteratur.

Folkbildningsrådet

Rådet är en ideell förening med tre organisationer som medlemmar: Folkbildningsförbundet, Landstingsförbundet och Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO).

Hjälpmedelsinstitutet

Hjälpmedelsinstitutets huvudmän är staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet. HI är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning. Institutet stimulerar forskning och utveckling, provar och upphandlar nya hjälpmedel, medverkar till kunskaps- och metodutveckling, informerar och utbildar.

Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Sibus

Sibus har som huvuduppgift att förbättra studiemöjligheterna för unga och vuxna med funktionshinder. För att kunna göra det ansvarar Sibus för vissa stödformer inom tre utbildningsområden: Riksgymnasium för svårt rörelsehindrade ungdomar, Folkhögskola, Universitet och högskola.

Sibus har sedan 1 juli 2000 i uppdrag att verka för ökad kompetens om bemötande av personer med funktionshinder, kortfattat benämnt Bemötandeuppdraget. Uppdraget har sin grund i SOU 1999:21, *Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder*, Lindqvists *nia*, och i regeringens proposition 1999/2000:79, *Från patient till medborgare - en nationell handlingsplan för handikappolitiken*.

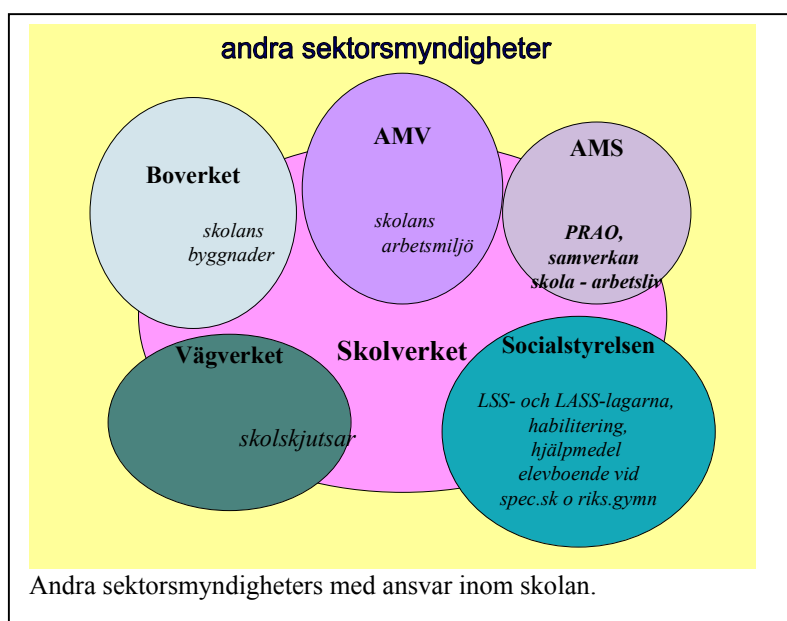
Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, är en central kulturmyndighet med ansvar för att synskadades och andra läshandikappades behov tillgodoses med litteratur i form av talböcker, punktskriftsböcker och elektroniska medier. Beträffande talböcker är TPB lånecentral. TPB är även ansvarig för att högskolestuderande som har synskada, rörelsehinder eller dyslexi ska få sin kurslitteratur på ett för dem anpassat medium.

Bilaga 3

Sektorsmyndigheter med ansvar inom skolan

Ett antal sektorsmyndigheter har ansvar inom sina respektive sektorer för frågor vilka innefattar delar av skolväsendet. Arbetsmiljöverket ansvarar för tillsyn över skolans fysiska och psykosociala miljö. Arbetsmarknadsstyrelsen ansvarar för samverkan mellan skola och arbetsliv. Boverket ansvarar för nybyggande och förvaltning av skolbyggnader. Socialstyrelsen ansvarar för tillsyn enligt LSS och LASS-lagarna¹, för habilitering² och hjälpmedel samt tillsyn av elevboende vid specialskolor och riksgymnasier. Vägverket ansvarar för skolskjutsar.

¹ LSS, lagen om stöd och service till vissa funktionshinder (1993:387)

LASS, lag om särskild assistansersättning (1993:389)

² Habilitering = Samordnade och allsidiga insatser från olika kompetensområden: medicinska, psykologiska, sociala och tekniska. Dessa insatser kombineras utifrån den enskildes behov, förutsättningar och intressen. Målet för habilitering inom hälso- och sjukvården är att förbättra den enskildes förutsättningar för full delaktighet i samhällslivet.